

Christelijk onderwijs: een venster op de hemel

Lezing ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan van het ref. Van Lodenstein College, Amersfoort, 2 maart 2015 A.D., door dr. Ewald Mackay

Vooraf

Het is mij een vreugde om, ter gelegenheid van de veertigste verjaardag van het Van Lodenstein College, een lezing te mogen houden over christelijk onderwijs in de lespraktijk. Ik wil Dick van Meeuwen hartelijk bedanken voor de uitnodiging hiervoor. Wat jullie misschien niet weten is dat, toen jullie Van Lodenstein nog in de wieg lag, Dick van Meeuwen al bezig was mij tot enige beschaving te brengen! Hij was toen namelijk onderwijzer aan de Johannes Calvijnsschool te Sliedrecht en ik zat daar in de vijfde klas als leerling. Nooit zal ik vergeten hoe hij de langspeelplaat van Benedict Silbermann's *De Slag bij Waterloo* draaide en onderwijl vertelde over de nederlaag van Napoleon in Waterloo. Ik hoor en zie het nog voor me!

Het is mij een vreugde om hier te zijn en u allen te ontmoeten. Velen van jullie ken ik tot mijn spijt niet, er zijn hier ook enkele (oud)collega's van mij en een aantal oudstudenten van de pabo of lerarenopleiding geschiedenis van De Driestar waar ik hele goede herinneringen aan bewaar. Hier is ook mijn goede oude leraar van de Guido de Bres, C.A. de Niet. Ik heb heel veel aan hem te danken, niet in het minst denk ik dan aan de bespiegelingen die hij, tijdens het vertalen van de bronnen, van ter zijde hield over de dichter Leopold en zijn leerlinge, Ida Gerhardt.

Ik wil dan nu, na deze woorden vooraf, mijn lezing houden onder de titel *Christelijk Onderwijs: een venster op de hemel*. Ik spits de lezing toe op het middelbaar onderwijs, waarbinnen ik zelf ook een tiental jaren heb mogen werken.

Inleiding

In 1983 deed ik eindexamen op de Guido de Bres. Om alles wat ik op deze school had meegemaakt te laten bezinken, ging ik samen met een vriend een maand naar Frankrijk. We lieten ons leiden naar waar het liften ons bracht. We sliepen in ons tentje bij boeren. Maar op een dag waren we in een immens bos terecht gekomen, waar geen auto voorbij kwam en geen boerderij opdoemde aan de horizon. We werden moe en hongerig en besloten in arren moede ons tentje maar gewoon midden in het bos op te zetten. We kookten ons potje en nadat we gegeten hadden, gingen we nog een ommetje maken. We kwamen bij een prachtig meertje in het bos aan. We gingen hier op onze rug tegen de glooiende helling liggen en praatten nog wat na over de dag. Langzaam maar zeker werden we stil. De nacht viel. Stilte rondom. Hoog boven ons zagen we – wat je in Nederland bijna niet meer ziet door alle lichten en de vervuiling – de nevel van de Melkweg. In deze melkwitte nevel myriaden sterren. Een rilling kroop over mijn rug: niet vanwege de koude die optrok in mijn kleren, maar vanwege een immense verwondering die mij omving. Ik lag hier als nietig menskind op deze aarde en boven mij was een immens groot heelal. Dat alles was voor mij een venster op de grote Schepper aller dingen, Hij die - achter deze Melkweg - een ontoegankelijk licht bewoont.

Deze wereld is een gevallen, donkere wereld. Wij mensen hebben het venster op de hemel gesloten. God had ons in deze duisternis kunnen laten. Maar Hij heeft het ten goede gedacht. In Christus heeft Hij het venster op de hemel weer geopend zodat door Gods Geest zondaren in de weg van

wedergeboorte en bekering mogen gaan zien op Christus. En Christus zegt: 'Wie Mij gezien heeft, heeft de Vader gezien'. Dat is het meest wonderlijke van alles, wonderlijker nog dan de Melkweg die ik daar boven mij zag.

Dit alles heeft zich in mijn ziel geëtsd. Niet alleen in persoonlijke zin, maar ook in die zin dat ik een aandrang in mij voelde om anderen daarvan te vertellen. Misschien heeft dat mijn weg naar het onderwijs wel bepaald en gebaad.

Wanneer je dan het onderwijs binnen gaat, moet je wel van dit hoge vlak van de verwondering afdalen naar de alledaagse werkelijkheid van tochtige lokalen, grote klassen, lange dagen en gehorige muren. Het valt niet mee om dan de verwondering vast te houden. Maar toch is dat wel onze grote taak. Allen geven we les over een facet van die wondere wereld, laten we de verwondering vasthouden die ooit onze liefde voor ons vak deed ontwaken.

Wat doen we dan als we in ons lokaal zitten en de leerlingen les geven? Hoe geef je je lessen vorm? Hoe verbind je de verwondering over God met je les? Hoe kun je het venster van je lokaal openen op de hemel?

Over deze vraag gaat de lezing. Ik zou er twee dingen over willen zeggen. Bij wijze van tweeluik wil ik eerst iets zeggen over de gestalte van de leraar of lerares (hierna spreek ik steeds over 'leraar' maar bedoel dan steeds zowel de leraar als de lerares!) en voorts wil ik een paar dingen zeggen over de werkelijkheid waarover wij les geven. Vanuit dit diptiek over gestalte en werkelijkheid hoop ik dan jullie tot een hand en een voet te zijn.

I. Gestalte

We hadden als klas 6a het vierde en vijfde uur die woensdag geschiedenis van Verhei. We liepen het lokaal binnen. Wat nooit gebeurde zou vandaag gebeuren. Verhei had een enorme filmprojector gehuurd en een grote 26mm-filmband. We zouden die les gaan kijken naar de filmbeelden die de geallieerden maakten van de concentratiekampen, zoals ze die aantroffen toen ze die bevrijdden. Wij gingen zitten, Verhei zette de film aan en we gingen kijken. We waren totaal verbijsterd over wat we toen zagen. De beelden staan in mijn ziel geëtsd. Twee uur lang hebben we in volledige stilte gekeken. Toen was de film afgelopen en een leeg wit scherm staarde ons aan. Verhei zette de camera stil en had, evenmin als wij, woorden. Tenslotte zei hij, want het was ons laatste uur: 'We zullen bidden'. En hij bad voor deze duistere wereld, die tot dit kwaad in staat was. Hij sprak over Christus die in déze wereld niet voor vrienden maar voor *vijanden* gestorven is. Dat gebed vergeet ik nooit meer.

Wij zagen hier iets van de *gestalte* van deze leraar. Een robuuste man die tegelijk ook heel kwetsbaar was.

Wij allen zijn als leraar een gestalte, een persoon. Juist hier ligt misschien wel het geheim van het leraarschap. De kinderen zien dit feilloos. Op dit niveau van innerlijk weten speelt het zich alles af.

Wie zijn wij voor onze leerlingen? Zijn we een Bint die ijzeren macht over de leerling uitoefent en nooit iets van zichzelf laat zien? Vaak is dergelijke macht alleen maar gemaskeerde angst. Of zijn we het vriendje van de leerlingen? Ook dat komt vaak uit angst voort! Of durven we onszelf te zijn? Durven we in liefdevolle gestrengheid onze kwetsbare kracht te laten zien?

Is de gestalte van Christus hier ons niet ten voorbeeld? In Zijn heilswerk was Hij volstrekt uniek en mogen en kunnen we onszelf niet met Hem vergelijken, maar in Zijn omgang met de mensen mag

Zijn gestalte ons een voorbeeld van navolging zijn. Zoals Hij zich in liefde en mededogen neder boog naar mensen (*condescendentia Dei*), zo mogen wij ons neder buigen naar onze leerlingen en naast hen gaan staan. In onze gestalte als leraar die ook leerling is, mogen wij zo de leerling wijzen op Christus.

Wie zijn wij voor Gods aangezicht? Zijn we misschien de geloofstwifelaar die terwijl hij de dag opent en lesgeeft zelf niet meer kan geloven? Dit komt voor en moeten we zeer serieus nemen! Zijn we de leraar die zich koestert op het erf van het verbond en vrolijk voortleeft? Of zijn we, aangeraakt door Hem, ernstig op zoek naar Hem? Of mogen we als Zijn koningskind te midden van onze leerlingen staan?

Er is over deze zaken van het geloof veel worsteling, strijd en ook onderling onflict gaande. We zijn in onze traditie en kerken vuurbang voor een gestolen Christus. Maar zijn we ook vuurbang voor een verhinderde Christus? Christus zegt Zelf: 'Verhindert ze niet'. Het zou mijn diepe verlangen zijn als we hier meer gunnend werden. De diepte van het heil en van de genade gaan samen met de wijdsheid van de gunning ervan. Daarvoor hoef je niet bij Arminius te rade te gaan, want onze eigen traditie heeft die ruimte. Lees de Reformatie en de Nadere Reformatie! Lees de vroege Kerk: juist de Reformatie zelf was voortdurend in gesprek met de vroege Kerk! Terug naar de bronnen en naar de Bron. Laat deze klassieke traditie ons, waar nodig, corrigeren!

Hoe dan ook, waar we zelf ook zijn of worstelen, laten we eerlijk zijn wie we zijn voor de leerlingen. Dan hoop ik dat het venster van onze ziel ook geopend mag zijn of geopend mag worden door Hem. Opdat we zelf weer mogen heenwijzen door het raam van ons lokaal naar God!

Van het allergrootste belang is het – zeker in onze waanzinnig drukke wereld van vandaag – om daartoe gedurig in te keren in onze binnenkamer. Laten we in de stilte wonen, Zijn aangezicht zoeken, het Woord lezen en ons laven aan de bronnen van de eeuwen. Wie water geeft moet zelf naar de Bron gaan! Zelf probeer ik dit dagelijks te doen, en zonder dit alles zou ik het niet volhouden.

Vanuit onze binnenkamer mogen we dan, als gestalte voor Zijn aangezicht, dagelijks ons lokaal betreden en proberen om in kwetsbare kracht een leraar te zijn die heen wijst naar Christus.

II. Werkelijkheid

Vanuit heel onze gestalte als mens en als leraar mogen we onderwijs geven aan de leerlingen. In wezen is dit onderwijs niet te scheiden van onze gestalte als leraar. We halen de dingen even uit elkaar om ze dan weer snel in elkaar te laten vloeien!

Er blijkt een zekere verlegenheid te zijn op het punt van de verbinding van de vakinhoud met het christelijk geloof. Ik wil voorop stellen dat er al heel lang ook veel mooie dingen gebeuren op dit vlak. Tegelijk bemerk ik dat het ook moeilijk blijkt te zijn om hier vorm aan te geven. Ik sta hier in dat licht niet om kritiek te leveren maar om wellicht te kunnen te helpen deze verlegenheid waar nodig te overwinnen.

Naar mijn overtuiging zijn er drie oorzaken aan te geven die deze verlegenheid verklaren.

Ten eerste hebben wij te maken met een overheid die zeer pragmatisch en functionalistisch aankijkt tegen onderwijs. Het regeerakkoord spreekt over kenniseconomie, opbrengstgericht werken, meten is weten, toetsen en testen en meer van dergelijke zaken. Dit is het pure platte vlak.

Ten tweede hebben wij te maken met een algemeen aanvaard dualisme in de wetenschap. Geloof en weten zijn twee geheel gescheiden gebieden. Wie ze met elkaar verbindt, zoals een Maastrichtse hoogleraar geneeskunde die het wonder toeliet in zijn wetenschappelijke denken, krijgt de hoon van de hele academische en politieke wereld over zich heen. Onze schoolvakken zijn in hoge mate, qua curriculum en perspectief, gekleurd door dit dualisme. Vaak zijn we zelf ook binnen dit dualistische kader opgeleid. Het risico van beïnvloeding is dan groot

Ten derde hebben wij te maken met reformatorisch dualisme. Een hele hoge waardering van de bijzondere genade van wedergeboorte en bekering – en op zichzelf is dit ook het allerbelangrijkste en daarom een groot goed – kan soms samengaan met een nogal lage waardering van de algemene genade van de natuurlijke wereld rondom ons. Wanneer beide gebieden ver uit elkaar komen te liggen, kan de natuur ook gemakkelijk op een puur zakelijke, natuurlijke manier benaderd worden. Dit is een reëel risico dat wij als traditie lopen!

Ik zou tegenover deze drie oorzaken drie alternatieven willen plaatsen:

Laten we, allereerst, jegens de overheid de deugd van de moed meer gaan beoefenen! We durven, zo denk ik, te lijden als de overheid ons zou dwingen om een kledingregel of ethische norm af te schaffen, maar durven we nu ook te bloeden als het gaat over de inhoud van het onderwijs? Samenwerken met elkaar is hier van groot belang. Durf het gesprek met de overheid aan te gaan hierover!

Laten we, ten tweede, tegenover het wetenschappelijk dualisme het monisme van de klassieke theologie van de Kerk stellen. Twintig eeuwen lang heeft dit denken vorm gegeven aan een christelijk wereldbeeld. De kern ervan is het adagium van Augustinus: 'Ik geloof opdat ik wete'. Dit betreft de traditie van het *gelovend denken*. Deze traditie is voluit legitiem. Alle wetenschap vertrekt vanuit een 'geloof' of aanname: vandaag is dat vaak het geloof van het naturalisme. Wij mogen dan ook denken vanuit een geloofsaanname: het geloof dat God alle dingen schiep en onderhoudt!

Laten we, ten derde, ons eigen dualisme te lijf gaan met het de bronnen van onze traditie zelf! De Reformatie en Nadere Reformatie wilden juist ook een verbinding leggen tussen het geloof en het leven van alle dag. Zie jullie mooie boek *Bronnen voor nu!* Denk aan iemand als Voetius!

Volgens mij zou het ons christelijk onderwijs tot grote zegen zijn wanneer we dit christelijke denken ofwel dit christelijke wereldbeeld meer en meer gingen vormgeven in onze lessen. Elk vakgebied belicht een facet van de schepping. Elk facet van de schepping opent een venster op de Schepper.

Het begint mijns inziens bij een sterker bewustzijn van deze zaak. Voorts zouden we er met elkaar over kunnen praten, we zouden er misschien themadagen voor leerlingen over kunnen houden of leeskringen voor collega's houden. Ik geloof hierbij, overigens, in een bescheiden, voorzichtige aanpak. Het moet geen staatsideologie worden. Ieder mag zijn eigen stijl en vorm ook hebben. Maar laat het ook weer niet aan het puur individuele of toevallige over. Wees hier een gedragen gemeenschap!

Hoe zou je nu in concrete zin in je vaklokaal een dergelijk venster op de hemel kunnen openen? Ik wil een paar voorbeelden noemen, waarbij ik natuurlijk onvolledig moet blijven. Ik verwijs naar mijn boek *Een venster op de hemel*, waarin ik geprobeerd heb kort iets over de algemene vakken van het voortgezet onderwijs te zeggen en waarin een reeks voorbeeldlessen staat, gemaakt door leraren uit het basis-, voortgezet en hoger onderwijs.

a. Ik neem Duits als voorbeeld voor de talen. David Smith, hoogleraar pedagogiek te Grand Rapids, was jarenlang leraar Duits. Hij ergerde zich aan het louter functionalistische taalonderwijs in zijn schoolboek en curriculum. Natuurlijk is het van belang dat een leerling in het Duits brood en melk kan bestellen, maar het moet ook verder gaan, naar een meer geestelijk vlak. Hij bedacht daarom bij het hoofdstuk over de voorzetsels en hun regerende naamvallen een lessenserie over *Die Weisse Rose*, het Duitse studentenverzet van Hans en Sophie Scholl tegen Hitler. Tot zijn verrassing kwam zijn taalonderwijs op een grotere diepte vanwege de inhoud die de leerlingen zeer interessant vonden; de naamvallen leerden ze *nebenbei* ook heel goed!

b. Vanuit de natuurwetenschappen neem ik de wiskunde als voorbeeld. Ab van der Roest van het Ichthus College in Veenendaal maakte voor mijn boek een les over de regelmatige vijfvlakken. Hierin begint hij met Augustinus, die spreekt over het boek van de natuur en haar letters: God ordende de natuur volgens bepaalde letters of patronen en regelmatigheden en structuren. De getalsmatige orde is zo'n orde. Vanuit Augustinus gaat hij dan naar Kepler's theorievorming over de wiskunde van het vijfvlak.

c. Binnen de expressievakken neem ik de muziek als voorbeeld. Mijn collega Piet Booy maakte een serie over Pythagoras. In de onderbouw worden onze leerlingen ingewijd in zijn fameuze stelling, maar Pythagoras ontwierp een boeiende theorie over muziek, de zogeheten leer van de harmonie der sferen. De Kerk nam deze leer over en verbond haar aan God. Augustinus zegt dat muziek 'de echo van God' is. Je zou aan de hand van mooie muziekvoorbeelden hier mooie lessen over kunnen maken.

d. Voor een vmbo-klas maakte Erwin Meerkerk van de Gomarus in Gorinchem een les naar aanleiding van de film 'The Freedom Writers'. Deze film gaat over een keiharde school in Los Angeles, waar leerlingen elkaar te lijf gaan vanwege onderlinge verschillen en vooroordelen. In zijn les gaat Erwin Meerkerk in gesprek met reformatorische kinderen die ook allerlei onderlinge verschillen hebben. In deze les van Erwin Meerkerk wordt op een zeer kwetsbare, open manier dergelijk gedrag gethematiseerd en besproken. (Ik voeg hier toe: Misschien liggen hier antwoorden op de vraag die in de ochtend door iemand van jullie werd gesteld inzake het pesten op refo-scholen!)

Tot zover mijn voorbeelden. Van harte hoop ik dat ze je helpen om vanuit jouw vak – van gymnastiek tot Grieks en van gymnasium tot rebound – vensters op de hemel te openen voor je leerlingen!

Tenslotte

Aldus hebben we een klein tweeluik gezien, waarin de gestalte van de leraar en de werkelijkheid waarover hij spreekt voor het licht zijn gekomen. Beide aspecten vloeien in wezen in één in de gestalte van de leraar. Dat hij door het venster van zijn lokaal de leerlingen mag wijzen op de hemel.

Wanneer we in deze zin bewust onze lessen zo goed mogelijk voorbereiden en geven, scheppen we daarmee niet alleen orde en structuur in de klas, maar kan het zomaar ineens gebeuren dat we iets terug krijgen van de leerlingen. Dan geven zij jou wat of openen zij voor jou een venster op de hemel.

Ik mocht dat meemaken toen ik een pabo-klas had, waaraan ik een module had gegeven over het veranderende wereldbeeld op het grensvlak van Middeleeuwen en Nieuwe tijd (rond 1500). De module heet Terra Incognita, ofwel Het onbekende land. Dit beeld is ontleend aan de naam voor het toen onbekende land Australië, dat kortweg werd aangeduid op de kaart als 'Terra incognita australis' ofwel 'het onbekende Zuiderland'. In de slotles sprak ik met de klas over ons 'onbekende land': wat is voor ons de nieuwe, vreemde wereld die ons soms op onze grondvesten doet schudden.

Al gauw kwamen we op de digitale wereld, de moderne wetenschap en dergelijke zaken. Op een gegeven moment zei een studente: 'Het lied van Jacqueline van der Waals, Wat de toekomst brengen moge, gaat eigenlijk ook over het onbekende land.' Ze citeerde een paar regels:

'Wat de toekomst brengen moge,

Mij geleid' des Heeren hand

Moedig sla ik dus de ogen

Naar het onbekende land'

Een andere student zei: 'Zullen we het zingen?' En zo hebben we deze laatste les voor de zomervakantie dit lied gezongen. Ze wisten helemaal niet dat dit lied mij in mijn leven op een aantal zeer wezenlijke momenten tot steun was geweest. En nu kreeg ik het van hen. Ík opende geen raam, maar het venster wérd mij geopend. Dat is genade.

Ik wens jullie allen die werken op dit Van Lodenstein College toe, dat het venster van je ziel mag worden of zijn geopend en dat in jullie lokaal er een venster open mag gaan of mag worden geopend op de hemel. Tot zegen van elkaar en van de leerlingen. Tot lof van God.

Over de spreker

Ewald Mackay is geboren op 1 november 1964 te Sliedrecht. Hij studeerde geschiedenis in Leiden en filosofie in Nijmegen en promoveerde in de theologie in Utrecht. Hij is docent cuma, geschiedenis en filosofie aan de Driestar Hogeschool te Gouda. Zie voor zijn publicaties EwaldMackay.nl. Een selectie daaruit:

- *Geschiedenis bij de bron. Een onderzoek naar de verhouding van christelijk geloof en historische werkelijkheid*, Sliedrecht, 1997 (dissertatie).
- *Gedenkstenen in de Jordaan. Een bundel opstellen over geschiedenis, traditie en cultuur*, Heerenveen, 2000.
- *Meesterschap in spiegelbeeld. Beschouwingen over persoonlijke vorming in het cultuuronderwijs*, Gouda, 2007.
- *In de spiegel van de tijd. Handboek voor de leerlijn persoonlijke vorming*, Gouda, 2010 (red.).
- *Besloten tuin. C.S. Lewis als leermeester*, Gouda, 2011.
- *Het Grote Huis. Christelijke geloofstraditie in een (post)moderne wereld*, Uitgeverij De Banier, Apeldoorn, 2013.
- *Een venster op de hemel. Christelijk geloof in de lespraktijk*, Uitgeverij De banier, Apeldoorn, 2014.